

НОВІ ВИДИ В ОРНІТОФАУНІ ДУНАЙСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

М.В. ЯКОВЛЄВ

Дунайський біосферний заповідник НАН України; вул. Татарбунарського повстання, 132а, м. Вилкове, Кілійський р-н,
Одеська обл., 68355, Україна

The Ukrainian Danube Delta Biosphere Reserve; Tatarbunarskogo Povstannya str., 132a, Vilkove, Odesa region, 68355, Ukraine

✉ yakovlev85@mail.ru

New species in ornithofauna of the Danube Biosphere Reserve. - M.V. Yakovlev. - *Berkut*, 24 (1), 2015. - The first annotated list of birds for the Danube Biosphere Reserve (SW Ukraine) was published in 1999. It included 255 species. The revised list was compiled after the considerable enlargement of the protected area in 2004 but remained not published (263 species). We analysed literature data and results of own observations in 2007–2015. Information about 38 new bird species found in 1946–2015 is presented. Some of them were not included in the former lists mistakenly. Now the fauna of the Danube Biosphere Reserve numbers 293 bird species that makes 69% of the bird diversity of Ukraine. [Ukrainian].

Key words: South Ukraine, Danube delta, protected area, biodiversity, rare species, vagrant species.

На основі аналізу літературних джерел та результатів власних орнітологічних досліджень у 2007–2015 рр. наведені дані стосовно нових видів птахів, які були відмічені на території Дунайського біосферного заповідника за період 1946–2015 рр. Описані зустрічі та статус перебування 38 видів, які не значилися в анованому списку птахів Дунайського біосферного заповідника, опублікованому в 1999 р. На даний час орнітофауна заповідника налічує 293 види, що становить 69% різноманіття птахів України.

Ключові слова: Південна Україна, дельта Дунаю, біорізноманіття, рідкісний вид, залітний вид.

Основна територія Дунайського біосферного заповідника (далі ДБЗ) розташована в північно-східній частині дельти Дунаю в межах України – в околицях м. Вилкове Кілійського району Одеської області. На сході ДБЗ межує з Чорним морем, на півдні – з Румунією. Складовими природно-територіальними частинами його є вторинна (морська) дельта Кілійського рукава, Жебриянське пасмо, Стенцівсько-Жебриянівські плавні (СЖП) та острів Єрмаків. Окрім того, Указом Президента України № 117/2004 від 2.02.2004 р. до складу ДБЗ увійшли віддалені ділянки – верхів'я оз. Сасик та Джантшейський лиман. Загальна площа ДБЗ разом із протоками, внутрішніми водоймами, 2-кілометровою смугою акваторії Чорного моря та приєднаними у 2004 р. ділянками становить 50 252,9 га. Рішенням Міжнародного координаційного комітету програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» від 9.12.1998 р. заповідник включений до складу світової мережі біосферних резерватів у складі білатерального румунсько-українського біосферного резервату «Дельта Дунаю».

Загалом на території всієї дельти р. Дунай відмічене перебування понад 350 видів птахів (Radu, 1979; Munteanu, 1998; Жмуд, 1999; власні спостереження).

Орнітологічні достатньо документовані дослідження в дельті Дунаю охоплюють майже 300-річний період. Основні роботи проведені у ХХ ст. та узагальнені в монографії Д. Раду «Птахи дельти Дунаю» (Radu, 1979). Території сучасної української частини дельти у ній приділено незначну увагу. Перші фрагментарні орнітологічні дослідження тут були розпочаті в 1946 р. і продовжені в 1948 р. М.А. Воїнственським (1953). Виявити і дати характеристику всім птахам дельти за такий відносно короткий період було практично неможливо,

тому в роботі наводиться інформація лише про 135 видів. Фрагментарними орнітологічними дослідженнями були й після створення в 1973 р. в українській частині дельти Дунаю філії Чорноморського заповідника. Регулярний орнітологічний моніторинг розпочався з організацією на цих територіях 23.04.1981 р. державного заповідника «Дунайські плавні» АН УРСР, на базі якого, 10.08.1998 р. був створений Дунайський біосферний заповідник НАН України. Саме в цей період опублікована низка невеликих орнітологічних праць. Вперше узагальнюючі списки складу орнітофауни української частини дельти Дунаю були наведені в 1999 р. М.Є. Жмудом (1999) в колективній монографії «Біорізноманітність Дунайського біосферного заповідника, збереження та управління». У роботі наводиться інформація стосовно 255 видів птахів. Детальна ревізія фауни та населення птахів заповідника за весь час його існування, враховуючи суттєве збільшення площі після набуття статусу біосферного в 1998 р., була проведена у 2004 р. У томі № 25 Літопису природи заповідника у списку видів орнітофауни М.Є. Жмудом зазначено та наведено статус перебування на території ДБЗ вже 263 видів птахів (Летопись, 2005), проте оновлений список досі не опублікований у наукових виданнях. До цього списку включені: турпан (*Melanitta fusca*), савка (*Oxyura leucocephala*), чайка білохвоста (*Vanellochettusia leucura*), побережник білохвостий (*Calidris temminckii*), плиска чорноголова (*Motacilla feldegg*), підкоришник звичайний (*Certhia familiaris*), горобець чорногрудий (*Passer hispaniolensis*), просянка (*Emberiza calandra*). У зазначеній праці автор пише: «Все они ранее в то или иное время были отмечены на заповедной территории, но по тем или иным причинам не были внесены в состав фауны ДБЗ» (Летопись, 2005, с. 74).

Матеріал і методика

Нові види до списку птахів ДБЗ були внесені нами на основі власних спостережень у 2007–2015 рр. та аналізу літературних даних за період 1946–2015 рр. До уваги були взяті наукові публікації, томи Літопису природи заповідника за 1977–2015 рр., звіти, особисті повідомлення, тематичні електронні ресурси тощо.

Завдяки суттєвому росту технічного прогресу за останнє десятиріччя, перш за все удосконаленню фотоапаратури, появі тематичних орнітологічних електронних ресурсів, спрощеним доступом до спеціалізованої літератури, з'явилися додаткові надійні способи ідентифікації видової приналежності птахів, відповідно зростає кількість реєстрацій нових видів, зокрема й на території ДБЗ. Так, у період 2007–2015 рр. автором даної публікації до загального списку орнітофауни заповідника внесені 32 нові види, реєстрація яких була описана у відповідних розділах Літопису природи ДБЗ (2008, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014; неопубліковані дані). Орнітофауна ДБЗ станом на кінець 2015 р. налічує 293 види птахів, що складає 69% видового різноманіття орнітофауни України (Фесенко, Бокотей, 2007).

Статуси перебування видів на території ДБЗ, які зазначалися в наукових працях до 2014 р., не містили повної інформації. Окрім того, за період 2007–2015 рр. по деяких видах нами була отримана додаткова інформація та застосований новий методологічний підхід, який точніше відображає статуси перебування птахів на території заповідника.

Для характеристики поширення птахів на території ДБЗ була використана методика Г.В. Фесенка й А.А. Бокотєя (2002, 2007), яка дає можливість враховувати сезонні зміни статусу перебування виду. Керуючись нею, були вжиті наступні статуси перебування виду: «гніздовий», «перелітний», «осілий», «кочовий», «літуючий», «пролітний», «зимуючий», «залітний». Уперше для аналізу статусу птахів ДБЗ додані нові категорії: «інвазійний», «інтродукований», «умовно зимуючий», «умовно гніздовий», що дає можливість більш детально характеризувати статуси перебування окремих видів.

У деяких джерелах зустрічається поділ гніздових видів на «резидентів» та «нерезидентів» (Жмуд, 1999), де «нерезидентами» вважаються види, що гніздяться на суміжних територіях, проте регулярно харчуються на аналізованій території. У цьому випадку статуси «нерезиденти» та «літуючий» дещо дублюються за значенням, тому на наш погляд статус «гніздовий вид» поділяти не доцільно.

Всупереч методиці Г.В. Фесенка й А.А. Бокотєя (2007), яка розрахована для аналізу статусу перебування птахів в цілому по всій Україні, ми відмовилися від трибальної оцінки чисельності виду – «численний», «нечисленний», «рідкісний». Відповідно вказаної методики, для визначення оцінки чисельності, необхідно опиратися на розмір птаха, що в свою чергу призводить до певної плутанини. Для більш зручного та зрозумілого аналізу чисельності нами було вирішено термінологічно застосувати: «одиниці», «сотні», «тисячі», «десятки тисяч», що підходить для невеликої території, на якій ведеться постійний мо-

ніторинг. Під час аналізу до уваги бралася максимальна кількість особин, які можуть використовувати одночасно територію. Чисельність деяких видів потребує уточнення.

Характер зустрічей поділений на 3 категорії (регулярні, нерегулярні, рідкісні) та залежить від конкретного напрямку досліджень. Скажімо, якщо цілеспрямовано будуть проводитися під час міграції спостереження за хижими птахами чи видами птахів, які використовують зазвичай лише шельфову частину моря, то й характеристика зустрічей буде більш достовірною.

Для перелітних птахів нами були виділені 3 підкатегорії: частково перелітні, здебільшого перелітні та повністю перелітні.

Невирішеними залишаються питання для більшості осілих видів, адже щоб зрозуміти, яка кількість птахів у популяції залишається цілорічно, а яка мігрує чи відкочовує, необхідно провести цілий ряд спеціальних досліджень.

Результати та обговорення

У період 1999–2015 рр. до загальних списків орнітофауни ДБЗ увійшли наступні види.

Чапля єгипетська (*Bubulcus ibis*). У Літописі природи заповідника «Дунайські плавні» вид значився пролітним малочисельним (Летопись, 1977) на основі двох зустрічей. Так, в околицях кута Бадіка 27.05.1977 р. З.О. Петровичем (2015) відмічена одна особина. Необхідно зазначити, що єгипетська чапля була знайдена на гніздуванні на оз. Небуну (Румунія), що знаходиться за 40 км від території ДБЗ (Platteeuw et al., 2004). Тому періодичні зальоти цього виду на територію української частини дельти цілком імовірні.

Сучасний статус виду в ДБЗ: залітний – одиниці.

Лебідь малий (*Cygnus bewickii*). Поодинокі особини разом із 43 лебедями-кликунами (*C. cygnus*) вперше була відмічена на Джантшейському лимані 24.11.2007 р. поблизу курорту Катранка у с. Лиман Татарбунарського району. Полівидові скупчення (найчастіше з лебедем-кликуном, рідше – з білолобою гускою (*Anser albifrons*) та червоноволою казаркою (*Branta ruficollis*)) та моновидові групи почали регулярно зустрічатися в зимовий період у 2012–2014 рр. як у приморській частині Кілійської дельти, так і на агроценозах поблизу ДБЗ. Найбільші скупчення цих лебедів (42 особини) були зареєстровані 15.02.2013 р. на полях озимини поблизу с. Десантне та 12.11.2013 р. (близько 30 особин) – у куті (затоці) Потапівському приморської частини Кілійської дельти. Поодинокі особини відмічалися з другої декади листопада до другої декади лютого на полях озимини поблизу с. Приморське Кілійського району разом із лебедем-кликуном (Петрович і др., 2011).

Напевно, малий лебідь зустрічався на території ДБЗ і в попередні роки. Так, у 2005 р. на косі Нова Земля було виявлено кілька особин, імовірно цього виду, але через деякі сумніви, малий лебідь не був включений до загального списку видів птахів ДБЗ (М.С. Жмуд, особ. повід.).

Сучасний статус виду в ДБЗ: регулярний пролітний – десятки; регулярно зимуючий – десятки.

Турпан (*Melanitta fusca*). До теперішнього часу в анованих списках птахів ДБЗ значився дуже рідкісним зимуючим видом (Летопись, 2005). 6 турпанів були сфотографовані 29.01.2015 р. в Жебриянській бухті у скупченні чубатої черні (*Aythya fuligula*) та морянки (*Clangula hyemalis*).

Необхідно зазначити, що даний вид регулярно відмічають у зимовий період у гирловій частині Дніпро-Бузького лиману поблизу о. Березань (Петрович, Рединов, 2009) та у приморській частині Румунії*. Тому можна припустити, що кількість особин турпана на території ДБЗ в зимовий період є значно більшою, але через те, що ці птахи, як правило, тримаються в морі на віддалі від берега та часто в скупченнях із іншими качками, їх важко ідентифікувати.

Сучасний статус виду в ДБЗ: рідкісний пролітний – одиниці; рідкісний зимуючий – одиниці. Характер зустрічей та чисельність потребують уточнення.

Савка (*Oxyura leucocephala*). На території ДБЗ вид відмічений декілька разів.

З.О. Петрович 20.01.1978 р. спостерігав близько 150 особин у скупченні чубатої та червоноголової (*Aythya ferina*) черней у баровій частині Старостамбульського гирла (Летопись, 1977; Петрович, 2015).

Відома також зустріч 3 птахів 9.04.2013 р. у приморській частині Кілійської дельти в куті Солоному (М.Є. Жмуд, особ. повід.). Цей вид регулярно спостерігають у зимовий період на морі поблизу м. Констанца в Румунії**.

Сучасний статус виду в ДБЗ: рідкісний пролітний – одиниці; рідкісний зимуючий – одиниці. Характер зустрічей та чисельність портебують уточнення.

Яструб коротконогий (*Accipiter brevipes*). 2.08.2011 р. доросла самка була сфотографована одеським фотографом-анімалистом В.Л. Кучеренком за 0,5 км від м. Вилкове на високих деревах уздовж автомобільної дороги Вилкове – Спаське (фото 1). Нами два пролітні птахи, яких супроводжував орлан-білохвост (*Haliaeetus albicilla*), були сфотографовані в м. Вилкове 16.09.2015 р.

Коротконогий яструб під час міграції регулярно зустрічається в Румунії в районі Добруджи (Fülör et al., 2012). Можливо, він регулярно в невеликій кількості мігрує й через територію ДБЗ, але через певні труднощі в ідентифікації залишався невиявленим.

Сучасний статус виду в ДБЗ: рідкісний пролітний – одиниці.

Канюк степовий (*Buteo rufinus*). Включений до списку видів птахів ДБЗ у 2011 р. Вид зустрічався і в минулі роки (Воинственский, 1953; М.Є. Жмуд, особ. повід.; власні спостереження), але випадково не був занесений до складу орнітофауни заповідника. Ще порівняно недавно (до кінця 1980-х рр.) зустрічі в Україні носили епізодичний характер. З 1999 р. чисельність степового канюка в Одеській області почала стрімко збільшуватися (Гринченко и др., 2000).

Найбільш придатними територіями для перебування виду під час зимівлі в околицях ДБЗ є район рисових чеків поблизу СЖП та агроценози біля оз. Сасик та Джантшей-

Фото 1. Коротконогий яструб. Околиці м. Вилкове, 2.08.2011 р.

Фото В.Л. Кучеренка.

Photo 1. Levant Sparrow Hawk.

ського лиману. Окрім того, цей птах відмічався на гніздуванні за 5,5 км у південно-східному напрямку від верхів'я оз. Сасик у 2013–2015 рр.

Сучасний статус виду в ДБЗ: регулярно пролітний – одиниці; нерегулярно зимуючий (одиниці); рідкісний літучий – одиниці.

Зміїд (*Circaetus gallicus*). Неподалік від території ДБЗ в долині р. Когильник між с. Нова Олексіївка та с. Білолісся Татарбунарського району 25–26.06.2009 р. були відмічені два птахи*. Поодинокі особини спостерігалися нами в цьому районі також 8.09.2013 р. і 17–19.09.2015 р. На території ДБЗ вперше були відмічені два зміїди у верхній частині оз. Сасик 16.08.2013 р. Імовірно цей вид щорічно мігрує через територію ДБЗ, але з різних причин залишався не виявленим.

Сучасний статус виду в ДБЗ: нерегулярно пролітний – одиниці. Характер зустрічей потребує уточнення.

Орел-карлик (*Hieraaetus pennatus*). Птах, що транзитно летів через дельтову частину р. Когильник, був сфотографований 19.09.2015 р. Вид мігрує широким фронтом у Північно-Західному Причорномор'ї, періодично зустрічається під час міграцій на Придунайських водоймах (Олейник, 2012; Домашевский и др., 2013) та акваторії Тузлівських лиманів (власні спостереження).

Сучасний статус виду в ДБЗ: рідкісний пролітний – одиниці.

Підорлик малий (*Aquila pomarina*). Молодий птах, що транзитно летів через м. Вилкове, був відмічений 29.09.2013 р. Вид мігрує широким фронтом у Північно-Західному Причорномор'ї, постійно зустрічається під час міграцій на Придунайських водоймах (Олейник, 2012; Домашевский и др., 2013) та у Дністровських плавнях

* <http://rombird.ro/ro/obl/index?kereses=2&mfaj=34>

** <http://rombird.ro/ro/obl/index?kereses=2&mfaj=39>

* Рединов К., Панченко П., Форманюк О. Результаты экспедиции на Тузловскую группу лиманов в июне 2009 г. - <http://raptors.org.ua/ru/127>

(Архипов, 2013). Значився цей вид в узагальненому списку птахів заповідника «Дунайські плавні» в Літописі природи за 1981 р. Відмічав підорликів у дельті Дунаю М.Є. Жмуд (особ. повід.), але до виду не всі підорлики були ідентифіковані, тому автор і не наводив їх у своїх роботах.

Сучасний статус виду в ДБЗ: рідкісний пролітний – одиниці. Характер зустрічей та чисельність потребують уточнення.

Могильник (*A. heliaca*). Вперше був відмічений М.А. Воїнственським. Автор пише: «Несколько раз наблюдался нами издали во время полета. Возможно, гнездится в большом лесу, на правом (румынском) берегу Килийского русла» (Воинственский, 1953, с. 63). Дорослий самець спостерігався 21.09.2002 р. в баровій частині гирла Полуденне на косі Дальній (К.Л. Балацький, особ. повід.).

Сучасний статус виду в ДБЗ: рідкісний пролітний – одиниці.

Беркут (*A. chrysaetos*). Відомі три зустрічі поодиноких птахів у приморській частині дельти: 27.01.1978 р. – Делюків кут, 16.02.1978 р. – Потапівська коса (Петрович, 2015), 6.01.1987 р. – гирло Дунаю біля скупчення зимуючих водоплавних птахів (Кошелев и др., 1991).

Сучасний статус виду в ДБЗ: рідкісний пролітний – одиниці; рідкісний зимуючий – одиниці. Статус пролітного потребує уточнення.

Чайка білохвоста (*Vanellochettusia leucura*). Вид уключений до складу ДБЗ на основі повідомлення Й.І. Черничка (2003) про зустріч 24.06.2000 р. в південно-західній частині СЖП двох дорослих птахів. Крім того, дві чайки спостерігалися З.О. Петровичем (2015) на мілинах оз. Лебедине в Жебриянівських плавнях 2.05.1976 р. Помилково зазначений вид був віднесений до загальних списків фауни ДБЗ як чайка степова (*Chettusia gregaria*) (Жмуд, 2009).

Сучасний статус виду в ДБЗ: залітний – одиниці.

Плавунець плоскодзьобий (*Phalaropus fulicarius*). Самка була відмічена та сфотографована автором 15.06.2011 р. у приморській частині Кілійського гирла на косі Нова Земля. Птах годувався на мілководних ділянках прибережної частини Чорного моря разом із річковими крячками (*Sterna hirundo*) та виходив на косу для відпочинку (Корзюков и др., 2012). Ще одна особина в зимовому вбранні була сфотографована 13.10.2015 р. в Жебриянівській бухті Чорного моря неподалік курорту Приморське. Птах тримався на воді неподалік від берега разом із чорношійм норцем (*Podiceps nigricollis*). Дані знахідки затверджені Фауністичною комісією Робочої групи по куліках Північної Євразії.

Сучасний статус виду в ДБЗ: залітний – одиниці.

Побережник білохвостий (*Calidris temminckii*). В анованому списку орнітофауни ДБЗ значився рідкісним пролітним видом (Летопись, 2005). Проаналізувавши відомі зустрічі на території заповідника та прилеглих до нього ділянках – Тузлівських лиманах і румунській частині дельти Дунаю*, ми припускаємо, що білохвостий побережник має наступний статус у ДБЗ: нерегулярно пролітний – одиниці. Характер зустрічей потребує уточнення.

Дерихвіст степовий (*Glareola nordmanni*). Вид був відмічений поблизу м. Вилкове ще до того, як на цій території був створений заповідник «Дунайські плавні». М.А. Воїнственський у своїй роботі «Птицы плавней дельты р. Дунай» писав наступне: «Оба вида туркушек [*G. pratincola pratincola* та *G. nordmanni* – М.Я.] были добыты на ракушечных и занесенных плавником косах, на берегу Жебриянского залива. Здесь находилась порядочная колония, состоящая из нескольких десятков пар обоих видов. Найдено гнездо с 1 свежим яйцом 15 мая 1946 г. и гнездо с порядочно уже насиженными яйцами 19 мая 1946 года. К сожалению, невозможно было установить, кому именно из двух видов птиц принадлежали добытые яйца, т.к. птицы были сильно напуганы и к себе не подпускали» (Воинственский, 1953, с. 52). Весь матеріал, зібраний М.А. Воїнственським, був оброблений, визначений та зберігається в зоологічному музеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Починаючи з 1946 р. вид на сучасній території ДБЗ не відмічався. Найближчі місця гніздування степового дерихвоста були знайдені у верхів'ї Куяльницького лиману та пониззі Тилігульського лиману (Кошелев и др., 1991). Починаючи з кінця 1980-х рр., вид на гніздуванні в регіоні не спостерігався.

Статус виду в ДБЗ: рідкісний пролітний (пролітний у минулому) – одиниці, умовно гніздовий (гніздовий у минулому) – одиниці. Характер зустрічей та чисельність потребують уточнення.

Поморник короткохвостий (*Stercorarius parasiticus*). Під час обліків, які були проведені спільно з О.М. Гайдашем 12.08.2013 р. на Джантшейському лимані, виявлено 7 птахів. Поодинока особина даного виду сфотографована 14.08.2013 р. в польоті вздовж берегової лінії Чорного моря поблизу кута Солоного. Поморника було відмічено також 13.08.2014 р. у приморській частині Кілійської дельти.

Виходячи з того, що спеціалізовані обліки морських птахів не проводилися, та враховуючи той факт, що в румунській частині дельти зазначений вид реєструють досить часто*, можна припустити, що статус короткохвостого поморника на території ДБЗ є наступним: нерегулярно пролітний – одиниці. Характер зустрічей та чисельність потребують уточнення.

Мартин західноєвропейський (*Larus michahellis*). Вид спорадично зустрічається на території ДБЗ, перш за все, вздовж берегової лінії переднього краю Кілійської дельти.

Ще недавно ця форма розглядалася систематиками як підвид жовтоногого мартина (*L. cachinnans*), тому західноєвропейський мартин не був занесений у списки орнітофауни ні України, ні ДБЗ. Видова приналежність крупних мартинів, відмічених у різні періоди на території заповідника, була встановлена завдяки фотознімкам.

Статус виду в ДБЗ: нерегулярно пролітний – десятки, нерегулярно зимуючий – одиниці. Характер зустрічей та чисельність потребує уточнення.

Мартин трипалий (*Rissa tridactyla*). Молода особина була сфотографована 21.11.2014 р. в м. Вилкове на внутрішніх штучних каналах (єриках). Птах годувався разом

* <http://rombird.ro/ro/obl/index?kereses=2&mfaj=142>

* <http://rombird.ro/ro/obl/index?kereses=2&mfaj=171>

із двома звичайними мартинами (*Larus ridibundus*) упродовж усього дня. Імовірно, поодинокі особини зимують у шельфовій зоні Чорного моря, але через те, що в ДБЗ не велися спеціалізовані дослідження морських птахів, вид не був відмічений раніше.

Статус виду в ДБЗ: залітний – одиниці. Статус виду та характер зустрічей потребують уточнення.

Сипуха (*Tyto alba*). Вперше наводиться у списках видів птахів заповідника в Літописі природи за 1981 р., але в анотованих списках наступних томів Літопису природи він уже не значиться. Можливо, вид випадково був пропущений.

Відомо, що сипуха була відмічена на о. Зміїний (Сминтина та ін., 2008; Корзюков и др., 2011) та досить часто зустрічалася в румунській частині дельти р. Дунай (Sandor, 2008; Birding Romania*). Відомий факт гніздування сипухи за 1,5 км від м. Вилкове поблизу румунського селища Переправа, де 22.05.2014 р. було сфотографоване гніздо з дорослим птахом та 7 пташенятами*. Виходячи з цього, даний вид був поновлений у списку птахів ДБЗ.

Статус виду в ДБЗ: рідкісний літуючий – одиниці. Статус виду та характер зустрічей потребують уточнення.

Серпокрилець білочеревий (*Apus melba*). 2.04.2002 р. в баровій частині гирла Бистре К.Л. Балацький (особ. повід.) спостерігав одного птаха. Даний вид неодноразово був відмічений на о. Зміїний (Сминтина та ін., 2008) та в румунській частині дельти Дунаю (Radu, 1979).

Статус виду в ДБЗ: залітний – одиниці. Статус та чисельність потребують уточнення.

Три види щевриків помилково не були занесені до списків орнітофауни ДБЗ. Вони мігрують через дельту Дунаю з другої половини березня до першої половини травня.

Щеврик лісовий (*Anthus trivialis*). Вид є досить звичайним (Воинственский, 1953; власні спостереження), зустрічається щорічно на території ДБЗ.

Статус виду в ДБЗ: нерегулярно пролітний – десятки. Характер зустрічей та чисельність потребують уточнення.

Щеврик червоногрудий (*A. cervinus*). Масовий вид ДБЗ (Воинственский, 1953; власні спостереження), зустрічається щорічно. Більшість птахів пролітає територію заповідника транзитно.

Статус виду в ДБЗ: нерегулярно пролітний – десятки. Характер зустрічей та чисельність потребують уточнення.

Щеврик лучний (*A. pratensis*). Численний на прольоті вид, часто утворює великі зграї разом із червоногрудим щевриком (Воинственский, 1953). Відмічався на зимівлі.

Статус виду в ДБЗ: регулярно пролітний – десятки; нерегулярно зимуючий – одиниці. Чисельність потребує уточнення.

Плиска чорноголова (*Motacilla feldegg*). До нинішнього часу в ДБЗ значилася рідкісним пролітним видом (Летопись, 2005). Відомо, що цей птах є досить звичайним на гніздуванні (Воинственский, 1953; Попенко и др., 2000), тому статус перебування в заповіднику був дещо

змінений: регулярно пролітний – десятки; регулярно гніздовий – десятки; регулярно повністю перелітний – десятки.

Тинівка лісова (*Prunella modularis*). Масово мігрує через територію ДБЗ у третій декаді березня. 25–26.03.2009 р. близько 50 особин було відловлено павутинними сітками під час міграції поблизу Джантшейського лиману. У дещо меншій кількості цей вид відмічається наприкінці квітня (Воинственский, 1953; Полуда, 1990; власні спостереження). У зимовий період тинівка неодноразово зустрічалася на території Жебриянського пасма.

Статус виду в ДБЗ: регулярно пролітний – сотні; нерегулярно зимуючий – одиниці.

Кобилочка-цвіркун (*Locustella naevia*). 22.04.2014 р. на Жебриянському пасмі поблизу затоки Базарчук на заболочених ділянках серед невисоких розріджених чагарників верби та очерету був відмічений спів 2 самців. Спів самця зареєстрований також 23.05.2014 р. в очеретяних заростях о. Лебединка (дані О.М. Гайдаша, власні спостереження) поблизу стариці Жерделька. Візуально птах не спостерігався. Можна припустити, що даний вид на території ДБЗ в невеликій кількості гніздиться, адже кобилочка-цвіркун була відмічена на гніздуванні в румунській частині дельти Дунаю (Radu, 1979), але гніздування в заповіднику потребує підтвердження.

Статус виду в ДБЗ: рідкісний пролітний – одиниці; можливо рідкісний гніздуєчий – одиниці; можливо рідкісний повністю перелітний. Статус перебування та чисельність потребують уточнення.

Кам'янка пустельна (*Oenanthe deserti*). Молода самка була сфотографована 12.11.2013 р. на піщаній косі Потапівська у приморській частині Кілійської дельти поблизу гирла Анкудинове (Iakovliev, 2014; Яковлев, 2015). Птах тримався за 3–10 м від берегової зони моря на піщаному ґрунті серед розрідженої низькорослої рослинності (переважно тамариксу гіллястого (*Tamarix ramosissima*) та полину віникового (*Artemisia scoparia*). Він був не похлилий, підпускав спостерігача на відстань 1–2 м, але при цьому робив невеликі перебіжки та ховався за рослинами.

Виходячи з поширення та міграційних особливостей підвидів, можна припустити, що птах, який був виявлений у дельті Дунаю, належав до підвиду *O. d. atrogularis*. Це перша знахідка виду на території України, раніше він не відмічався (Grishchenko, 2004; Фесенко, Бокотей, 2007).

Статус виду в ДБЗ: залітний – одиниці.

Кам'янка лиса (*Oe. pleschanca*). Самець був сфотографований 25.04.2014 р. на західному березі Джантшейського лиману (на Сасикській дамбі). Вид відмічений у гніздовий період також на прилеглих територіях – глиняних урвищах озер Кагул та Ялпуг (спостереження О.М. Гайдаша, власні спостереження). Окрім того, 11.08.2004 р. в південно-західній частині оз. Сасик були знайдені 3 молоді птахи, а на дамбі, що відділяє оз. Сасик від моря, – доросла особина (О.А. Форманюк, особ. повід.). На земляній дамбі в околицях с. Приморське Кілійського району в червні 1996 р. самця відмітили Г.Г. Гаврись та В.П. Боярчук (2003). На основі даного спостереження автори припускають, що вид тут спорадично гніздиться.

* <http://rombird.ro/ro/obl/index?kereses=2&mfaj=205>

Фото 2. Зграя гірських чечіток. Південна частина оз. Сасик, 4.02.2013 р.

Фото М.В. Яковлева.

Photo 2. A flock of Twites in southern part of the lake Sasyk.

Статус виду в ДБЗ: нерегулярно пролітний – одиниці, можливо рідкісний гніздуючий – одиниці. Статус перебування потребує уточнення.

Скеляр строкатий (*Monticola saxatilis*). 3.О. Петровичем був відмічений двічі. Вперше – 16.04.1976 р. в районі кута Бадіка, вдруге – 5.10.1977 р. у приморській частині о. Старостамбульського (Петрович, 2015).

Статус виду в ДБЗ: залітний – одиниці.

Дрізд-омелюх (*Turdus viscivorus*). Два птахи разом із білобровим дроздом (*T. iliacus*) відмічені 21.02.2014 р. на західному березі Джантшейського лиману (на Сасикській дамбі). Під час міграцій 8 ос. спостерігалися 30.03.2015 р. на Жебриянській гряді, 7 ос. – 3.04.2015 р. в лісосмузі між с. Нерушай та с. Глибоке Татарбунарського району. На Жебриянській гряді поодинокий дрізд-омелюх відмічений 27.10.2015 р.

Статус виду в ДБЗ: нерегулярно пролітний – десятки, можливо зимуючий – одиниці. Статус перебування потребує уточнення.

Синиця чорна (*Parus ater*). Аналіз звіту по відлову та кільцюванню птахів, які проводилися в заповіднику в 1990 р. науковим співробітником Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена АН УРСР А.М. Полудою (1990), дав змогу виявити вид, що раніше в загальних списках птахів ДБЗ не значився. У період 10.04–11.05.1990 р. у приморській частині о. Кубану поблизу гирла Восточне серед чагарникових заростей обліпихи та маслинки було відловлено та за кільцювано 16 особин (8 sad та 8 ad). Як повідомив А.М. Полуда, під час інвазій в осінній період птахи-цьоголітки складають 90–95%, наявність чорних синиць у весняний період він пояснив тим, що вони поверталися з місць зимівлі після інвазії, яка спостерігалася в Україні восени 1989 р.

В окремі роки поодинокі чорні синиці спостерігалися також у межах м. Вилкове (К.Л. Балацький, особ. повід.).

Масова інвазія чорної синиці спостерігалася в осінній період 2015 р. різними орнітологами на півдні Одеської області. Нами на Жебриянському пасмі поблизу м. Вилкове 30.09 були відмічені зграйки чисельністю 25–30 ос. серед чагарникових заростей маслинки. Зграйки з дещо меншою чисельністю трималися серед насаджень сосни кримської. 2 ос. були відмічені 2.10 в заростях туї на східному березі р. Когильник неподалік від м. Татарбунари. В самому місті

поодинокі чорні синиці спостерігалися 3.10. Поблизу Джантшейського лиману, як у лісосмугах, так і на окремо зростаючих деревах, 9.10 були відмічені поодинокі особини і зграйки чисельністю 12–15 ос. Поодинокі особини виявлені поблизу курорту Приморське Кілійського району 13.10 та 21.10. У зимовий період 2014/2015 рр. поодинокі чорні синиці зустрічалися на прилеглих до ДБЗ територіях, тому є вірогідність, що цей вид у невеликій кількості зимує на території заповідника.

Статус виду в ДБЗ: інвазійний – сотні; можливо рідкісний зимуючий. Статус перебування потребує уточнення.

Підкоришник звичайний (*Certhia familiaris*). Вид є звичайним для території ДБЗ, помилково не був включений до загального списку птахів у 1999 р. Статус виду в ДБЗ: гніздовий – звичайний, перелітний – рідкісний; пролітний – рідкісний (Летопись, 2005). Неодноразово підкоришник відмічався і в зимовий період на о. Єрмаків та у прирусловому лісі південної частини затону Базарчук (власні спостереження). Отже на території ДБЗ статус виду наступний: нерегулярно пролітний – десятки; рідкісний зимуючий – десятки; рідкісний гніздовий – одиниці; частково перелітний – одиниці; осілий – одиниці. Ступінь осілості не визначена. Статус перебування потребує уточнення.

Горобець чорногрудий (*Passer hispaniolensis*). В українській частині дельти Дунаю 7.05.2002 р. М.Є. Жмудом спільно з колегами Мартіном Платеу (Голландія) і Яношем Кішем (Румунія) у багаторічних гніздах білого лелеки (*Ciconia ciconia*) вздовж автодороги Вилкове – Кілія були зареєстровані колонії чорногрудого горобця (Жмуд, 2003). Автор припускає, що ще в 1986 р., приблизно за 7 км від зазначеного місця, також у старому гнізді білого лелеки на телеграфному стовпі серед рисових чеків, ним була виявлена велика (до 35 пар) змішана колонія чорногрудих та хатніх (*P. domesticus*) горобців. Однак, через недостатню впевненість у правильності визначення видової приналежності, ця інформація залишалася неопублікованою.

Протягом останніх 10 років відбувається активне розширення ареалу даного виду (Корзюков і др., 2015). Гнізда чорногрудого горобця були знайдені серед будівельного матеріалу гнізд граків (Корзюков, Яковлев, 2007) та хижих птахів (Пилюга, 2011; Корзюков і др., 2015). Виявлені також гніздові колоніальні поселення, відокремлені від гнізд інших видів. На території ДБЗ вид відмічений на гніздуванні на о. Єрмаків, у верхів'ї оз. Сасик та на Джантшейському лимані.

Статус виду в ДБЗ: регулярно перелітний – десятки; регулярно гніздовий – десятки; пролітний повністю – сотні; регулярно літуючий – десятки. Статус перебування та чисельність потребують уточнення.

Щедрик (*Serinus serinus*). Співаючий самець був сфотографований 10.03.2011 р. в південно-східній частині Жебриянського пасма поблизу системи каналізаційних очисних м. Вилкове.

Крім того, аналіз звіту по відлову та кільцюванню птахів, які проводилися в заповіднику в 1990 р. А.М. По-

лудою, підтвердив наявність виду в ДБЗ. 30.04.1990 р. дорослого самця було відловлено та закільцьовано у приморській частині о. Кубану поблизу гирла Восточне серед чагарникових заростей обліпихи та маслинки (Полуда, 1990).

Статус виду в ДБЗ: рідкісний пролітний – одиниці.

Чечітка гірська (*Acanthis flavirostris*). Під час обліків птахів 4.02.2013 р. в південній частині оз. Сасик на дамбі, яка відділяє водойму від Чорного моря, була сфотографована моновидова зграя гірських чечіток (фото 2). Загальна кількість птахів у ній склала 69 особин (16 самців, 17 самок та 36 особин, статі яких не вдалося визначити). Птахи годувалися серед заростей плакуна і полину. Чечітки трималися щільною зграєю, перелітали з місця на місце, сідали на лід оз. Сасик. За зовнішнім виглядом птахи були ідентифіковані як представники європейського підвиду *A. f. flavirostris* (Яковлев и др., 2013).

Враховуючи той факт, що птахи були відмічені між двома ізолюваними ділянками ДБЗ (верхів'я оз. Сасик та Джантшейський лиман), у безпосередній близькості від Кілійської дельти, вид уключений до загального списку птахів заповідника.

Статус виду в ДБЗ: залітний – десятки.

Шишкар ялиновий (*Loxia curvirostra*). Самка, що годувалася у кроні сосни кримської в північній частині Жебринського пасма сфотографована 25.11.2010 р. Окрім того, 20.07.1986 р. молоду особину було відловлено на о. Полуденний у приморській частині дельти Т.А. Римкевич (Летопись, 1986). На території заповідника вид спостерігався і К.Л. Балацьким (особ. повід.).

Статус виду в ДБЗ: рідкісний пролітний – одиниці; інвазійний – одиниці; рідкісний зимуючий – одиниці.

Просянка (*Emberiza calandra*). Вид є звичайним для території ДБЗ (Летопись, 1981), помилково не був уключений до загального списку птахів у 1999 р. М.Є. Жмуд зазначав, що даний вид є рідкісним гніздовим, осілим та зимуючим (Летопись, 2005). Зараз статус перебування виду змінено. Це пов'язано перш за все з розширенням території ДБЗ, а саме приєднанням до заповідника вершини оз. Сасик та Джантшейського лиману, де просянка є звичайним видом під час гніздування та зимівлі.

Статус виду в ДБЗ: регулярно зимуючий – десятки; регулярно гніздовий – десятки; осілий – одиниці. Ступінь осілості та статус перебування потребують уточнення.

Вівсянка садова (*E. hortulana*). Згідно звіту по відлову та кільцюванню птахів у 1987 р., 30.04–4.05 в приморській частині о. Кубану поблизу гирла Восточне серед чагарникових заростей обліпихи та маслинки сріблястої було відловлено та закільцьовано 3 особини – 1 ♀ та 2 ♂ (Полуда, 1990).

Вид масово мігрує через територію ДБЗ у другій – третій декаді квітня. У лісосмугах на прилеглих до ДБЗ територіях садова вівсянка досить звичайна на гніздуванні (спостереження О.М. Гайдаша, В.М. Грищенка, власні дані).

Статус виду в ДБЗ: регулярно пролітний – десятки; регулярно гніздовий – десятки; повністю перелітний – десятки. Чисельність пролітних та перелітних потребує уточнення.

У випусках Літопису природи заповідника та деяких публікаціях для території ДБЗ вказуються ще такі види як погонич-крихітка (*Porzana pusilla*), дятел середній (*Dendrocopos medius*), очеретянка садова (*Acrocephalus dumetorum*), вівчарик жовточеревий (*Phylloscopus nitidus*) (Русев, 1995) та вівсянка чорноголова (*Emberiza melanocephala*). Перебування їх достовірно не підтверджене чи потребує уточнення, тому зазначені види ми не включаємо до списку птахів заповідника.

* * *

Орнітофауна Дунайського біосферного заповідника є досить багатою, вона включає 293 види, що складає 69% видового різноманіття птахів України. Через територію ДБЗ проходить один із найбільших міграційних шляхів птахів, тому кількість видів у списку збільшується наперед завдяки тим, що мігрують чи є залітними на зазначеній території. Загалом за період 1999–2015 рр. до списку фауни птахів ДБЗ увійшло 38 нових видів, з яких 8 включені М.Є. Жмудом та ще 30 – автором даного повідомлення. Із них один новий вид для фауни України – пустельна кам'янка.

На суміжних із ДБЗ територіях (о. Зміїний та румунська частина дельти Дунаю) відмічено близько 70 видів птахів, які не були виявлені на території заповідника, тому в ході подальших досліджень список його орнітофауни буде, без сумніву, зростати.

Подяки

Автор висловлює слова вдячності за надану інформацію, пошук літератури та допомогу при визначенні видової приналежності окремих видів птахів К.Л. Балацькому, О.М. Гайдашу, В.М. Грищенку, С.В. Домашевському, М.Є. Жмуду, А.І. Корзюкову, Ю.А. Москаленку, П.С. Панченку, З.О. Петровичу, А.М. Полуді, К.А. Редінову, Я.А. Редькіну, О.А. Форманюку, Й.І. Черничку.

ЛІТЕРАТУРА

- Архипов А.М. (2013): Наблюдение массовой миграции хищных птиц осенью 2013 г. в районе Кучурганского лимана. - Птицы и окружающая среда. Одесса. 12.
- Воинственный М.А. (1953): Птицы плавней дельты р. Дунай. - Тр. зоо-музея Киевского университета. 3: 56-87.
- Гавриш Г.Г., Боярчук В.П. (2003): Кам'янка лиса. - Птахи України під охороною Бернської конвенції. Київ. 306-308.
- Гринченко А.Б., Кинда В.В., Пилога В.И., Прокопенко С.П. (2000): Современный статус курганника в Украине. - Бранта. 3: 13-26.
- Домашевский С.В., Олейник Д.С., Волошин В.А., Яковлев М.В., Гайдаш А.М. (2013): К миграции хищных птиц в западном Приднестровье осенью 2013 г. - Птицы и окружающая среда. Одесса. 77-82.
- Жмуд М.Є. (1999): Птахи. - Біорізноманітність Дунайського біосферного заповідника, збереження та управління. Київ: Наукова думка. 146-581.
- Жмуд М.Є. (2003): Испанский воробей (*Passer hispaniolensis* Temm.) – новый гнездящийся вид орнитофауны Украины. - Птицы Азово-Черноморского региона. Мониторинг и охрана. Николаев: Николаевский гос. университет. 25-26.
- Корзюков А.И., Кивганов Д.А., Яковлев М.В., Радков Д.В., Гайдаш А.М. (2011): Редкие и исчезающие птицы о. Змеиный. - Рідкісні й зникаючі птахи Північно-Західного Причорномор'я. Одеса. 26-31.
- Корзюков А.И., Русев И.Т., Яковлев М.В., Гайдаш А.М. (2015): Расширение гнездового ареала черногрудого воробья в Северо-Западном Причерноморье Украины и в Крыму. - Орнитология. М.: МГУ. 35: 48-51.

- Корзюков А.И., Яковлев М.В. (2007): Испанский воробей (*Passer hispaniolensis* Temm.) гнездящийся вид крайнего юго-запада Украины. - Биология XXI столетия: теория, практика, викладання. Київ: Фітосоціоцентр. 216-217.
- Корзюков А.И., Яковлев М.В., Русев И.Т. (2012): Юго-запад Украины. - Инф. мат-лы РГК. 25: 17-18.
- Кошелев А.И., Корзюков А.И., Лобков В.А., Пересадько Л.В. (1991): Анализ численности редких видов птиц в Одесской области. - Редкие птицы Причерноморья. Киев – Одесса: Лыбидь. 9-35.
- Летопись природы филиала Черноморского государственного заповедника «Дунайские плавни». Вилково, 1977. 1-16. (Рукопись).
- Летопись природы Государственного заповедника «Дунайские плавни» одесского отделения Института биологии южных морей им. А.О. Ковалевского АН УССР. Книга 5. Вилково, 1986. 1-98. (Рукопись).
- Летопись природы Дунайского биосферного заповедника НАН Украины. Книга 24. Вилково, 2005. 1-227. (Рукопись).
- Літопис природи Дунайського біосферного заповідника НАН України. Книга 27. Вилкове, 2008. 1-264. (Рукопис).
- Літопис природи Дунайського біосферного заповідника НАН України. Книга 29. Вилкове, 2010. 1-334. (Рукопис).
- Літопис природи Дунайського біосферного заповідника НАН України. Книга 30. Вилкове, 2011. 1-346. (Рукопис).
- Літопис природи Дунайського біосферного заповідника НАН України. Книга 31. Вилкове, 2012. 1-368. (Рукопис).
- Літопис природи Дунайського біосферного заповідника НАН України. Книга 32. Вилкове, 2013. 1-295. (Рукопис).
- Літопис природи Дунайського біосферного заповідника НАН України. Книга 33. Вилкове, 2014. 1-299. (Рукопис).
- Олейник Д.С. (2012): К миграции хищных птиц в Западном Придунавье осенью 2011 г. - Хищные птицы в динамической среде третьего тысячелетия: состояние и перспективы. Тр. VI Междунар. конф. по соколообразным и совам Северной Евразии, г. Кривой Рог, 27–30 сентября 2012 г. Кривой Рог. 493-499.
- Петрович З.О. (2015): Матеріали до орнітофауни української частини дельти Дунаю та прилеглих територій. - Авіфауна України. 6: 1-32.
- Петрович З.О., Рединов К.А. (2009): Статус морянки, синьги и обыкновенного турпана в Северном Причерноморье. - Бранта. 12: 161-167.
- Петрович З.О., Русев И.Т., Корзюков А.И., Жмуд М.Е., Яковлев М.В., Рединов К.А. (2011): Зимовка лебедя-кликун в украинском Причерноморье: новая адаптация. - Рідкісні й зникаючі птахи Північно-Західного Причорномор'я. Одеса. 45-47.
- Пиллюга В.И. (2011): Встречи редких малоизученных и залетных видов птиц Северо-Западного Причерноморья. - Рідкісні й зникаючі птахи Північно-Західного Причорномор'я. Одеса. 48-53.
- Полуда А.М. (1990): Отчет института зоологи АН УССР (г. Киев) о кольцевании птиц в заповеднике «Дунайские плавни» за период с 15.03.90 – 14.05.90. 1-20.
- Попенко В.М., Черничко И.И., Ветров В.В. (2000): Гнездящиеся птицы древесно-кустарниковых насаждений Жебриянской гряды. - Бранта. 3: 65-77.
- Русев И.Т. (1995): Желтобрюхая пеночка в дельте Дуная. - Экосистемы дикой природы. Охрана, природопользование, мониторинг. Одесса. 2: 33-34.
- Смигтина В.А., Іваниця В.О., Гудзенко Т.В. та ін. (2008): Острів Зміїний. Рослинний і тваринний світ. Одеса: Астропринт. 1-182.
- Фесенко Г.В., Бокотей А.А. (2002): Птахи фауни України (польовий визначник). К. 1-416.
- Фесенко Г.В., Бокотей А.А. (2007): Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів). Видання третє, доповнене. Київ – Львів. 1-111.
- Черничко И.И. (2003): О расширении ареала белохвостой пугилицы (*Vanellochetusia leucura*) в Западной Палеарктике. - Бранта. 6: 67-95.
- Яковлев М.В. (2015): Регистрация пустынной каменки (*Oenanthe deserti*) в Украине. - Авіфауна України. 6: 39-42.
- Яковлев М.В., Гайдаш А.М., Корзюков А.И. (2013): Новая встреча горной чечетки *Acanthis flavirostris flavirostris* на юге Украины. - Рус. орн. журн. 22 (857): 686-688.
- Fülöp A., Barbos L., Bóné G.M., Daróczy S.J., Dehelean L.A., Kiss R.B., Kovács I., Nagy A., Papp T. (2012): Autumn migration of soaring birds in North Dobrogea, Romania: a study with implications for wind farm development. - Ornithologica. 20 (2): 3-85.
- Grishchenko V. (2004): Checklist of the birds of Ukraine. - Беркут. 13 (2): 141-154.
- Iakovliev M. (2014): Desert Wheater *Oenanthe deserti* (Aves, Passeriformes) – the First Record in Ukraine. - Vestnik zoologii. 45 (4): 570.
- Munteanu D. (1998): The Status of Birds in Romania. Romanian Ornithological Society. 1-102.
- Platteeuw M., Kiss J.B., Zhmud M.Y., Sadoul N. (2004): Colonial waterbirds and their habitat use in the Danube Delta as an example of a large-scale natural wetland. - RIZA report 2004.002. Institute for Inland Water Management and Waste Water Treatment, RIZA, Lelystad, The Netherlands. 1-168.
- Radu D. (1979): Pasarile din Delta Dunarii. Bucuresti. 1-190.
- Sandor D.A. (2008): The diet of wintering Barn Owls (*Tyto alba*) in the region of Histria, the Danube Delta Biosphere Reserve. - Scientific Annals of the Danube Delta Institute. Tulcea, Romania. 14: 65-68.